

1.

UVOD

Prema jednoj od podjela dosadašnjeg društvenog razvoja, poopćeno govoreći, razlikujemo tri njegova razdoblja: razdoblje agrarnog ili predindustrijskog društva, razdoblje industrijskog društva i razdoblje postindustrijskog društva (Turner 2009).

Ovaj rad usmjeren je proučavanju Zagreba u postindustrijsko doba. Zašto je u kontekstu postindustrijskog doba (sociolozima) važno proučavati urbana područja i zašto je za proučavanje izabran upravo Zagreb? Prema podacima Svjetske banke (2013), važno obilježje današnjih (postindustrijskih) društava zapadne civilizacije velik je udio urbanog stanovništva u ukupnoj populaciji.¹ U Hrvatskoj je 2011. godine 59,5% ukupnog broja stanovnika živjelo u urbanim područjima, a stanovništvo Grada Zagreba činilo je 31,0% ukupne urbane populacije Hrvatske.²

Uz velik udio urbanog stanovništva kao važno obilježje postindustrijskog doba ističu se urbana područja kao ishodišta socioekonomske modernizacije (Sassen 2001). Gradu Zagrebu, barem u okvirima Hrvatske, pripada uloga nezaobilaznog aktera socioekonomske modernizacije. Zagreb je glavni, najmnogoljudniji i prostorno najveći grad u Hrvatskoj. Nadalje, na njega se primjerice od siječnja do rujna 2012. godine odnosilo 37,3% ukupnog izvoza i 60,0% ukupnog uvoza Hrvatske i na području Zagreba poslovalo je 33,7% ukupnog broja poduzetnika u zemlji (HGK-Komora Zagreb 2012). U istom se razdoblju na poduzetništvo Zagreba odnosilo 53,4% ukupnih prihoda poduzetništva Hrvatske, a od ukupnih investicija u dugotrajnu imovinu na razini Hrvatske u Zagrebu je ostvareno 54,5% (HGK-Komora Zagreb 2012).

U nastavku slijedi prikaz predmeta istraživanja te ciljeva i strukture rada.

¹ <http://data.worldbank.org/topic/urban-development> (pristupljeno 14. svibnja 2013.).

² Oba su udjela dobivena autorovim izračunom prema podacima Svjetske banke i rezultatima popisa stanovništva 2011. (<http://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL/countries>, pristupljeno 29. ožujka 2013.; www.dzs.hr, pristupljeno 29. ožujka 2013.).

1.1. PREDMET ISTRAŽIVANJA I CILJEVI RADA

Predmet istraživanja ovog rada neke su temeljne društvene promjene na području Zagreba u razdoblju socijalizma i postsocijalizma. Prvenstveno se to odnosi na transformaciju ekonomske i obrazovne strukture stanovništva Zagreba između 1953. i 2011. godine pri čemu ekonomska struktura prikazuje društvenu podjelu rada aktivnog stanovništva. Elementi ekonomske strukture su sociodemografska obilježja stanovništva: aktivnost, djelatnost i zanimanje. Element obrazovne strukture je sociodemografsko obilježje stanovništva: školska sprema. Analizom transformacije u strukturi tih sociodemografskih obilježja dobit ćemo uvid u promjenu ekonomske i obrazovne strukture stanovništva. U kontekstu područja na koje se rezultati istraživanja odnose, ekonomsku i obrazovnu strukturu analizirat ćemo na dvije razine: na razini užeg područja Zagreba i na razini administrativnog područja grada.

Radi dodatnog rasvjetljavanja društvenih promjena na području Zagreba analizirat ćemo i promjenu u ekonomskoj i obrazovnoj strukturi zaposlenih na području Zagreba u vrijeme socijalizma i postsocijalizma. Ekonomska struktura prikazuje podjelu rada kod zaposlenih, a nju istražujemo analizirajući transformaciju u strukturi sociodemografskog obilježja »djelatnost« zaposlenih. Obrazovnu strukturu istražujemo analizom transformacije u strukturi sociodemografskog obilježja »stupanj stručnog obrazovanja« zaposlenih.

Valja istaknuti kako ovo istraživanje pridonosi potrebnom širenju spektra za Zagreb relevantnih tema koje su zahvaćene sociološkim analizama. Naime, interes hrvatske sociologije grada u posljednje je vrijeme većinom usmjeren istraživanju društvenih aspekata transformacije prostora, tj. društvenih aspekata urbanog planiranja Zagreba.

Nekoliko je ciljeva rada. Temeljni je cilj istražiti ima li stanovništvo Zagreba, prema važnijim obilježjima promjene u ekonomskoj i obrazovnoj strukturi, neka od ključnih obilježja postindustrijskog društva. Ostali istaknutiji ciljevi su: analizirati promjenu u ekonomskoj i obrazovnoj strukturi zaposlenih na području Zagreba, prikazati osnovna obilježja socioekonomskog razvoja (ponajprije) socijalističkog i postsocijalističkog Zagreba, otvoriti nova istraživačka pitanja te proizvesti rad koji ima (i) praktičnu primjenu.

Praktičan doprinos ovog istraživanja očituje se u mogućnosti korištenja njegovih rezultata u procesu izrade strategije razvoja grada. Jedan od ciljeva takve strategije svakako bi trebalo biti optimalno iskorištavanje svih potencijala koje grad nudi. Kako bi stratezi razvoja (Zagreba) mogli optimalno iskoristiti aktivno stanovništvo (i radništvo) kao potencijal grada, nužno je poznavanje »materija-

la« kakav imaju na raspolaganju, tj. nužan je (detaljan) uvid u njegovu ekonomsku, obrazovnu, dobnu i brojne druge strukture.

1.2. STRUKTURA RADA

Rad je podijeljen u sedam poglavlja. Nakon uvoda slijede tri poglavlja teorijskog dijela rada, dva poglavlja empirijskog dijela rada i zaključak.

Drugo poglavlje, »Postindustrijsko društvo«, sadrži određenje pojma postindustrijsko društvo, kratak osvrt na prelazak iz industrijskog u postindustrijsko društvo te obilježja društva u postindustrijsko doba. Posebna pažnja posvećena je temama klase informacijskog rada, postindustrijske podjele rada i nematerijalne proizvodnje. U poglavlju izloženi koncepti i teze djelo su nekolicine važnijih autora »postindustrijalizma«: Bella, Webstera, Robinsa, Perkina, Reicha, Gershunyja, Rifkina, Hansena, Cohena, Zysmana, Kumara, Castellsa, Esping-Andersena i drugih.

Poglavljje »Hrvatska između industrijskog i postindustrijskog doba« organizirano je kroz raspravu o istaknutijim društvenim skupinama iz razdoblja socijalizma i postsocijalizma, tranziciji iz političkog u poduzetnički kapitalizam, procesu industrijalizacije i deindustrijalizacije te kroz prikaz nekoliko ekonomskih pokazatelja tog vremena. Okosnicu korištene literature čine radovi Županova, Sekulića, Rogića, Sirotkovića, Domazeta i Peračkovića.

Kao uvod u empirijski dio rada, u četvrtom poglavlju pod nazivom »Socioekonomski razvoj Zagreba« ukratko su izložena osnovna obilježja dosadašnjeg socioekonomskog razvoja Zagreba, tj. osnovna obilježja razvoja njegovih istaknutijih djelatnosti. S obzirom na vremenski obuhvat provedenog istraživanja detaljnije je obrađeno razdoblje socijalizma i postsocijalizma. Literatura korištena pri izradi tog poglavlja obuhvaća radove iz područja sociologije, ekonomije, geografije i povijesti.

Peto i šesto poglavlje čine empirijski dio rada. Peto sadrži analizu transformacije ekonomske i obrazovne strukture stanovnika Zagreba, a šesto sadrži analizu transformacije ekonomske i obrazovne strukture osoba zaposlenih na području Zagreba. Strukturu obaju poglavlja empirijskog dijela rada čine metodološke napomene, hipoteze, prikaz rezultata istraživanja i rasprava.

Sedmo ili zaključno poglavlje počinjemo sagledavanjem ključnih obilježja značajnijih prikazanih promjena na području Zagreba u kontekstu onoga što je izloženo u drugom poglavlju rada. Poglavlje završava zaključcima i prijedlozima za buduća istraživanja.